

3. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2344-III (станом на 13.05.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2344-14>.

4. Про транспорт: Закон України від 10 жовтня 1994 року № 232/94-ВР (станом на 09.04.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=232%2F94-%E2%F0>.

УДК 347.4 (043.2)

Губарєв С. В., к.ю.н.,

Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ, Україна

АЛЕАТОРНІ ДОГОВОРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

В наш час формування в сучасному цивільному обороті традицій здійснення принципу свободи договору у цивільному обороті сприяє активному застосуванню нетипових правочинів, серед яких важливу роль відіграють алеаторні договори, з притаманним їм пониженим ступенем вірогідності очікуваного зустрічного виконання зобов'язань, спричиненим незбалансованістю прав і обов'язків зі ступенем їх правового захисту, іншими нетиповими умовами виконання зазначених зобов'язань. Це відповідно викликало якісну зміну місця ризикових договорів у цивільному праві та науці, що говорить про те, що даний інститут потребує системного дослідження для формування усталеної практики і єдиного розуміння правової природи, місця, і специфіки алеаторних договорів.

Ризиковий характер досліджуваної категорії договорів викликаний присутністю в зазначених договорах аномальних умов досягнення юридичної мети або підстави ризикового зобов'язання у вигляді обумовленої дією випадку невизначеності на момент виникнення зобов'язання і загального розміру або існування зустрічного майнового надання.

Залежно від особливостей предмету і цільової спрямованості відповідного договірному типу, ризиковий характер окремих договірних зобов'язань обумовлюється різними обставинами, які включено в якості юридичного елементу до змісту відповідного договірною зобов'язання і мають своїм наслідком обумовлені випадковими юридичними фактами, іншими обставинами невизначеність загальної суми зустрічного надання внаслідок неможливості гарантованого отримання бажаного результату, незабезпеченості вимог із зобов'язання судовим захистом чи іншими проявами аномальності.

Ризиковими традиційно визнаються договори ренти, довічного утримання, страхування, зобов'язання з азартних ігор (договір гри, парі, лотереї тощо), окремі договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (зокрема, ліцензійний договір на друкування твору). Алеаторний договір містить у собі умову, що робить неможливим точне обчислення на момент укладення договору вигоди і можливих збитків у разі виконання договору. Наведене дає підстави розглядати алеаторність родовою і визначальною ознакою, притаманною тою чи іншою мірою будь-якому ризиковому договору, що дає можливість сформулювати загальне поняття зазначених угод.

Ризиковий (алеаторний) договір – орієнтована на вдачу, збіг обставин, випадок тощо угода, в якій загальний розмір чи можливість самого існування зустрічного надання на момент укладення невідомий, що поставлено в залежність від включеного до юридичних умов цього правочину випадкового юридичного факту (дія або подія) і може викликати негативний (програші, збитки, шкода), позитивний (виграш, вигода, прибуток) або нульовий економічний результат.

Правова природа ризикових (алеаторних) договорів полягає в тому, що це є правочини зі зниженим ступенем вірогідності очікуваного зустрічного виконання зобов'язання, в яких розмір чи саме існування зустрічного надання поставлено в залежність від настання юридичного ризику – випадкової обставини, включеної до умов зазначених договорів, що спричиняється незбалансованістю прав і обов'язків зі ступенем їх правового захисту, іншими нетиповими умовами виконання зазначених зобов'язань.

Наведене надало українським науковцям підстав для висновку про необхідність проведення в українському цивільному праві класифікації оплатних договорів на мінові (комутативні) та ризикові (алеаторні).

Договір визнається міновим (комутативним, еквівалентним), якщо кожна сторона зобов'язується дати або зробити щось і те, що вона повинна дати (зробити), розглядається як еквівалент того, що їй дають (що для неї роблять), і вчинення надання не зумовлено настанням у майбутньому умови, покликаної остаточно його визначити. До комутативних (еквівалентних, мінових) відносяться договори купівлі-продажу, міни та дарування, яким притаманна збалансованість зустрічних дій; учасників зобов'язання, що проявляється в наявності визначеного надання на користь кредитора, вчинення якого не обумовлено настанням у майбутньому умови, покликаної остаточно його визначити.

До алеаторних (ризикових) договорів відносять такі, на момент вчинення яких невідомо, чи буде вартість надання однієї сторони більшою або меншою того блага, яке передається іншою стороною, адже вчинення

надання зумовлено настанням у майбутньому умови, покликаної остаточно його визначити.

Треба зазначити, що алеаторність договірних правовідносин, та їх специфіка на сучасному етапі розвитку цивілістичної науки потребує формування концепції нормативного закріплення загального поняття, місця в системі цивільно-правових зобов'язань і особливостей ризиковою договору, що сформувало б єдиний, підхід до алеаторних договорів та їх особливостей.

Одним із договірних типів відчуження майна являється договір ренти. Вперше в історії вітчизняного цивільного права закріплений Цивільним кодексом України 2003 року, де на законодавчому рівні правовому регулюванню рентних відносин присвячена глава 56 «Рента» Цивільного кодексу України (статті 731-743), норми якої закріпили поняття і види договору ренти, елементи та виконання рентного зобов'язання.

Поняття договору ренти закріплено ч. 1 ст. 731 Цивільного кодексу України, згідно з якою за договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає іншій стороні (платникові ренти) якесь майно у власність, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі.

Договір ренти має притаманні йому певні ознаки. Зазначений договір є оплатною, ризиковою (алеаторною), двосторонньою, імперативно реальною або консенсуальною (у визначених законом випадках), довготривалою угодою, що передбачає перехід права власності до набувача (платника) під виплату безстрокових (довічних) або на певний строк періодичних рентних платежів.

За характером надання рента фактично має оплатний характер, оскільки майно передається отримувачем ренти (відчужувачем) у власність платника ренти в обмін на сплату останнім рентних платежів на користь отримувача ренти. Однак ЦК України режим формально оплатного договору визнає лише за рентою, одержувач якої передає майно у власність платника ренти за плату. Безоплатною визнається рента, майно за якою передається у власність платника ренти безоплатно, і за таких відносин мають застосовуватися положення про договір дарування. Поширення норм про дарування не можна розглядати як свідчення визнання даруванням даного виду ренти в цілому.

Сфера дії на безоплатну ренту норм про дарування обмежується відносинами з безоплатного передання рентного капіталу у власність платника ренти; положення про дарування не поширюються на відносини зустрічного надання-сплати рентних платежів.

За спрямованістю зобов'язання договір ренти належить до договорів, пов'язаних з переданням права власності набувачеві (платнику ренти). Договір ренти є правовою формою здійснення передання майна (рентного капіталу) у власність набувача (платника ренти), обтяженого зустрічним наданням періодичних платежів (ренти) як елемента утримання.

Рентний платіж є періодичною виплатою у вигляді певної грошової суми або іншого надання, передбаченого договором ренти. Рентний платіж є зустрічним (наступним) виконанням і своєрідним еквівалентом первинного виконання. Зазначений платіж відображає специфіку ренти, яка полягає в існуванні надприбутку володільця майна, відчужуваного під виплату ренти, а також у спрямованості інтересу власника ренти на багатоактне, постійне отримання цього прибутку у вигляді періодичних платежів протягом усього періоду експлуатації, наданого взамін переданого у власність майна.

Рентний платіж є визначеною за певний період часу частиною поняття утримання як визначального елемента ренти. Надання утримання є визначальною метою спрямованості та змісту ренти, що являє собою періодично отримуване відшкодування у вигляді грошових платежів або їх натурального еквівалента, що направляються отримувачем згідно з цілями, вказаними або погодженими з джерелом виплати.

За своєю сутністю рента є породженням права вимоги від конкретної особи (що зазвичай є власником рентного капіталу) стосовно надання утримання у вигляді певних виплат або інших благ, погоджених сторонами.

Договір ренти є різновидом ризикових (алеаторних) угод, пов'язаних з переходом права власності на майно. Ризиковий (алеаторний) характер договору ренти зумовлений особливостями характеру зустрічного виконання в рентному зобов'язанні, що полягає в невизначеності на момент укладення договору загальної суми зустрічного надання в рахунок оплати відчужуваного майна.

За змістом прав сторін договір ренти є двостороннім, оскільки платник ренти та одержувач ренти мають права та обов'язки.

Договір ренти науковці визнають консенсуальним договором, який вважається укладеним з моменту нотаріального посвідчення або державної реєстрації і покладає на отримувача ренти обов'язок передати майно платнику ренти. Консенсуальний характер договору ренти обґрунтовується тим, що окрім надання договору відповідної форми для його укладення не вимагається передача майна платнику ренти.

Категорія ризикових договорів потребує дослідження науковцями в системі цивільного права особливо в аспекті їх порівняльної характеристики як аномальних правочинів.

Алеаторний договір містить у собі умову, яка робить неможливим точне обчислення на момент укладання договору вигоди і можливих збитків у разі виконання договору. До алеаторних можна віднести договір страхування, оскільки настання страхового випадку і, відповідно, сплата страхової суми від сторін не залежить. Також до алеаторних (ризикових) договорів можна віднести, договір ренти.

Рентний договір, як правова форма закріплення економічних відносин ренти і самостійного договірного типу, що відноситься до договорів, спрямованих на передання майна у власність від одного суб'єкта іншому, знаходиться поряд з договорами дарування, купівлі-продажу, міни, позики, довічного утримання.

Враховуючи вищевикладене вчені зазначають, що правова природа ренти полягає у визнанні її договором ризиковим і зазвичай передбачає отримання однією або іншою стороною зустрічного задоволення меншого обсягу, ніж нею самою надане, та ґрунтується на притаманній йому невизначеності загальної суми рентних платежів, викликаній неможливістю визначення в момент укладення договору строку його дії, поки не настане обставина, покликана її остаточно визначити. Як один із видів алеаторних договорів, можна розглянути ризикові біржові договори. Відмінність біржової спекуляції від азартної гри (зокрема, за договорами гри і парі) полягає в існуванні наступних двох, різних за характером, умов, необхідних для досягнення успіху.

Тож, категорія ризикових договорів потребує подальшого наукового дослідження в системі цивільного права, особливо в аспекті їх порівняльної характеристики як аномальних правочинів.

Література

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 вересня 2014 р.: – К.: Паливода А. В., 2014. – 380 с.
2. Аномалії в цивільному праві України: Навч. практ. посібник // Відп. ред. Р. А. Майданик. — К.: Юстініан, 2007. — 912 с.
3. Бірюков І. А., Заїка Ю. О. Цивільне право України. Загальна частина: навчальний посібник / К.: КНТ, 2006. — 480 с.
4. Стефанчук Р. О. Цивільне право України: навч. посібн. / Р. О. Стефанчук. — К.: Наукова думка, 2004. — 361 с.
5. Тімуш І. С. Поняття ренти як ризикового договору (цивільно-правові аспекти) / І. С. Тімуш // Право України. — № 1. — 2004. — С. 52 – 55.
6. Тімуш І. С. Поняття ризикового договору в цивільному праві / І. С. Тімуш // Підприємництво, господарство і право. — № 2. — 2004. — С. 65 – 66.
7. Тімуш І. С. Ризикові договори за цивільним законодавством України: Навчальний посібник / І. С. Тімуш. — К.: Істина, 2006. — 128 с.

8. Тімуш І. С. Ризикові договори в цивільному праві України / І. С. Тімуш // Актуальні проблеми цивільного права: матеріали круглого столу. – К., 2014 – С. 4-6.

УДК 347.441. 12

Ємельянов В. Р., здобувач,
головний юрисконсульт юридичного департаменту ПАТ «КБ Хрещатик»,
м. Київ, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СУТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ІЗ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМ ЗВОРОТНОГО ВИКУПУ (РЕПО) ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Перехід української економіки на ринкові рейки стимулював інтенсивність цивільно-правового обігу цінних паперів, істотно розширив набір фінансових інструментів цивільних відносин, що каталізувало становлення ринку цінних паперів та появу його професійних учасників.

З початком відродження інституту цінних паперів, було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на удосконалення правового регулювання ринку цінних паперів в Україні. Однак, у зв'язку із відсутністю ґрунтовних теоретичних розробок, на практиці дуже часто виникають труднощі в застосуванні нормативних положень, що здійснюють регулювання обігу цінних паперів в Україні. В цьому випадку важливого значення набуває договірна форма, що дозволяє врегулювати ті суспільні відносини які в деякій мірі не надто деталізовані в приписах законодавства а подекуди зовсім ним неврегульовані.

Метою даної роботи є окреслення окремих питань, що стосуються сутності договору купівлі-продажу цінних паперів із зобов'язанням зворотного викупу за законодавством України.

На початку наукової розвідки слід наголосити на тому, що договірна конструкція купівлі-продажу цінних паперів із зобов'язанням зворотного викупу (договір репо) викликає додаткову зацікавленість з огляду на те, що вона нормативно не закріплена а ні положеннями Цивільного кодексу України, а ні положеннями Господарського кодексу України.

В той же час договірна конструкція репо нерідко застосовується як на біржовому ринку його професійними учасниками так і на позабіржовому ринку комерційними банками.

Відсутність договірної конструкції репо у положеннях Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), дозволяє застосовувати до правовідносин сторін за цим договором загальні положення глави 54 ЦК